

Asia: VN/23654/2021

Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle arkistolain ja Kansallisarkistosta annetun lain muuttamisesta/Regeringens proposition till riksdagen med förslag till ändring av arkivlagen och lagen om Riksarkivet

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomalaisen Tiedeakatemian lausunto 16.5.2022

Viite: VN/23654/2021, Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle arkistolain ja Kansallisarkistosta annetun lain muuttamisesta

Suomalaisen Tiedeakatemian (STA) tehtävänä on muun muassa edistää tieteellistä tutkimusta, vuorovaikutusta ja tutkittuun tietoon perustuvaa yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä tukea tieteenharjoittajia.

Suomalainen Tiedeakatemia kiittää Opetus- ja kulttuuriministeriötä tilaisuudesta lausua otsikkoasiassa ja toteaa kunnioittaen seuraavaa.

Uudistuksen tavoitteet

STA toteaa, että uudistus on tarpeellinen. Ministeriön luonnos arkistolain ja Kansallisarkistosta annetun lain muuttamista koskevaksi hallituksen esitykseksi on tarpeellinen lainsäädännöllinen päivitys, jossa otetaan huomioon digitalisaatio ja muuttunut ympäröivä lainsäädäntö, erityisesti tiedonhallintalain (906/2019) sekä yleisen tietosuoja-asetuksen (EU) 2016/679 ja tietosuojalain (1050/2018).

Arkistolaki vaikuttaa merkittävästi arkistoja tuottavien viranomaisten toimintaan. Ehdotusluonnos selkeyttäisi tätä toimintaa monin tavoin. Uudistus velvoittaisi viranomaiset huolehtimaan aineistojen tallentamisesta asiakirjojen koko elinkaaren ajan. Tämä puolestaan turvaisi jatkossa asiakirjojen saatavuuden myös tutkimuskäyttöön. Näiden tärkeiden edistysaskelien turvaamiseksi lainmuutokset tulisi saattaa voimaan suunnitellusti vuoden 2023 alusta.

STA katsoo, että tutkijayhteisön kannalta on olennaista, että kansallisarkiston aineistot ovat myös jatkossa avoimesti ja maksutta tutkijoiden käytössä. STA toivoo, että ehdotuksessa todettaisiin aineistojen lähtökohtainen maksuttomuus tutkimuskäyttöön ja suhde avoimen datan direktiiviin ja

sitä koskeviin kansallisiin implementointilakeihin (L 710–713/2021). Ehdotusluonnoksen sivulla 36 todetaan:

”Avoimen datan ymmärretään yleensä tarkoittavan avoimissa tietomuodoissa olevaa tietoa, jota voidaan vapaasti käyttää tai jakaa missä tahansa tarkoituksessa. Datan avoimuuteen yhdistetään tyypillisesti myös sen käytön maksuttomuus. Direktiivissä onkin ensisijaisesti kyse julkisen sektorin tietojen uudelleenkäytöstä, ja toissijaisesti avoimesta datasta. Paitsi että direktiivin soveltamisala on rajattu ainoastaan julkiseen sektoriin, julkisiin yrityksiin ja tutkimusaineistoihin, direktiivi sisältää säännöksiä myös tietojen uudelleenkäytöstä maksua vastaan. Lisäksi direktiivi ei ehdottomasti velvoita avointen tiedostomuotojen käyttöön.”

On myös tärkeää, että tutkijoilla on vaivaton pääsy henkilötietoa käsittelevään aineistoon. Tutkijoiden kannalta on eduksi, että käyttörajoitetun digitaalisen aineiston käyttö olisi uudistuksen myötä mahdollista.

STA pitää tärkeänä, että uudistuksen vaatimat resurssit turvataan. Vaikka keskitetty arkistointi saattaa tuottaa kustannussäästöjä, voi toisaalla olla tuntuviakin resurssitarpeita. Ehdotusluonnoksen sivulla 53 perustellusti todetaan, että arkistoinnin keskeinen tavoite ei ole vain tietojen säilyminen vaan myös tietojen saatavuus, toisin sanoen niiden antaminen tutkimuksen ja muiden tietojen tarvitsijoiden käyttöön, mikä myös edellyttää tietovarannon laadukasta kuvailua. Kyse on STA:n näkemyksen mukaan tiedon faktisesta saavutettavuudesta.

Lakiehdotukset

Arkistolaki

1 §. Hyvinvointialueiden muodostaminen tuo merkittävän osan aiemmin kuntien hallussa olleista arkistoista arkistolain soveltamisalan piiriin. Tämä on perusteltu muutos, mutta voi johtaa resurssipulmiin.

1 a §. Lain tarkoitus on asianmukaista todeta ehdotetulla tavalla nimenomaisesti.

2 a §. Ehdotettu uusi määritelmäsäännös on tarpeellinen. Ilmaisuu ”arkistoitava tietovaranto” on onnistunut verrattuna nykyiseen ilmaisuun ”arkisto”, jonka merkityssisältö on ollut epäselvä (tietosisältö versus organisaatio). Arkistotoimija on luontevampi ilmaisu kuin nykyinen arkistonmuodostaja.

7 §. Pykälään ehdotetaan tehtäväksi tärkeitä määrittämiä siitä, että arkistotoimen vaatimukset on huomioitava organisaatioiden tiedonhallinnassa ja tietojärjestelmien suunnittelussa (ja myös päinvastoin). STA kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että arkistojen tutkimuksellinen käyttö puuttuu puheena olevasta pykälästä. STA pitää merkityksellisenä tämän seikan ilmaisemista velvoittavassa muodossa. Joka tapauksessa viittaus ehdotuksen 1 momenttiin olisi hyvä kirjata selkeästi niin, että nykytila ei muutu tarkoituksettomasti.

8 §. Puheena oleva pykäläehdotus on tutkimuksen kannalta keskeinen. Siinä määritellään kriteerit arvonmääritykselle (eli millä perusteella aineistoja säilytetään). Näitä ei ole voimassa olevassa laissa. STA pitää erinomaisena ehdotusta kirjata kyseiset seikat mahdollisimman yksiselitteisesti (tietosisältö, merkittävyys, toimintaympäristö ja toimintaprosessi sekä asiakirjojen käyttötarpeet).

STA kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että 8 §:n 3 momentin mukaan ”arkistotoimijat hakevat asiakirjoilleen Kansallisarkiston päätöksen arkistoitavista asiakirjoista”. Ongelmia saattaa seurata esimerkiksi kuntakentän suhteen: miten varmistetaan, että kymmenet, jopa sadat toimijat hakevat

päätöksiä yhteismitallisista aineistoista? Käytännössä voidaan aikojen saatossa olla tilanteessa, että eri alueilta tai organisaatioista on tallennettuna erilaista aineistoa eri kriteerein. Tämä luonnollisesti vaikeuttaa tutkimuksen tekemistä olennaisesti. STA pitää keskeisen tärkeänä sitä, että ennakkollisesti otetaan huomioon tutkimusaineistojen yhteismitallisuus.

9 §. Pykäläehdotuksen mukaan ”[a]rkistotoimijan on nimettävä arkistoinnin vastuuhenkilö, jolla on riittävä asiantuntemus ja koulutus arkistotoimen tehtävistä”. Velvoite on perusteltu, joskin haasteellinen. Nykyisin alan koulutus on jossain määrin sekava kokonaisuus yliopistoissa. Yliopistojen resurssoinnissa ja erikoistumisessa tulisi ottaa huomioon mainittu koulutustarve.

14 §. Kyseinen pykälä sisältää perustavaa laatua olevan muutoksen: Kansallisarkisto ottaisi ehdotuksen mukaan jatkossa vastaan aineistoja ainoastaan sähköisessä muodossa ja digitoinnista vastaisi siirtäjä. Muutos on varmaankin tulevaisuuden kannalta perusteltu, mutta saattaa vaatia resursseja Kansallisarkistolta neuvonnan muodossa ja tiedon siirtäjältä digitalisoinnin toteuttamiseksi.

21 b §:n 3 mom. STA kiinnittää huomiota tarpeeseen ilmaista voimakkaammin tieteellisen tutkimuksen aseman turvaaminen ja edistäminen.

Kansallisarkistosta annettu laki

2 §:n 3 a kohta. Puheena olevassa kohdassa todettaisiin, että Kansallisarkisto tekee arkistoon siirrettyihin asiakirjoihin perustuvaa tutkimusta. Säännökseen on kirjattu vallitseva tosiasiallinen tilanne, joka on vastaava myös esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. STA toteaa tässä yhteydessä, että Kansallisarkiston tutkimustoimintaa on käytetty suhteellisen suorassa kytkennässä valtioneuvoston kanslian tiedontarpeisiin nähden. Tältä osin jatkossa olisi hyvä kiinnittää lisääntyvässä määrin huomiota koordinoitutarpeeseen yliopistojen tutkimustoiminnan kanssa.

Aula Pekka
Suomalainen Tiedeakatemia